

KAMUOYU VE KİTLE İLETİŞİM ARAÇLARI

I GİRİŞ

Kamuoyu araştırmalarının sosyal yaşantımızda önem kazanması ve özellikle siyasi partilerin kitle iletişim araçlarını siyasi iletişim aracı olarak keşfetmeleri sonucu kamuoyu kavramı ile kitle iletişim arasındaki ilişki ve etkileşim tartışılmaya başlandı.

Aslında kamuoyu ve kitle iletişim araçları arasındaki ilişki uzun yıllardan beri sosyal bilimlerin gündeminde kalmayı başaran ender konulardan biridir. Elizabeth Noelle-Neumann'ın artık klasikleşen "Suskunluk Sarmalı" tezini geliştirdiği çalışmasıyla bir anda sosyal bilimlerin ilgi odağı haline gelen konu, günümüzde de güncelliğini korumaktadır. Ancak konu ile ilgili öne sürülen görüş ve kanaatler henüz bir noktada buluşmuş değildir. Uzun süre de uzlaşma sağlanacağa benzememektedir.

Biz de burada bu yolu denemeye gitmeyeceğiz. Çünkü böyle bir girişim, konunun bir makalede incelenemeyecek ve bir makaleye sıkıştırılmayacak kadar kapsamlı olması nedeniyle daha baştan başarısızlıkla sonuçlanacaktır. Bu gerçeği göz önünde bulundurarak, amacımızı öncelikle konuya açıklık kazandırmak için küçük bir katkı girişimi olarak belirledik.

II. Kamuoyu Kavramının Anlam ve Kapsamı

Kamuoyu, politika bilimcilerinin, sosyologların ve sosyal psikologların üzerinde önemle durdukları konulardan biridir. Kamuoyu kavramından eskiden beri söz edilmekte ise de; kavramın açıkça formüle edilişi 18. yüzyılda gerçekleşmiş ve 19. yüzyılda sistemli bir biçimde incelenmeye başlamıştır(1).

Ancak kamuoyunun kavram olarak tanımlanmasında bir uzlaşma sağlanabildiği de söylenemez. Öyle ki bu kavram açıklaması gerekli olan kavramlar listesinin ilk sırasında yer almaktadır. Buna rağmen, bir çok filozof, tarihi, siyaset bilimci, sosyolog ve iletişim bilimcisi bu kavramın kendi görüş açılarına tanımlama girişiminde bulunmuştur. Bu nedenle, oldukça fazla tanım ile karşı karşıya bulunmaktayız. Bunda ise yaklaşımlar ve ilgiler önemli rol oynamaktadır. Kamuoyu kavramını tanımlama çabalarını genel olarak şu iki grupta bir araya toplayabiliriz:

- (1) Politika bilimi açısından kamuoyu tanımı
- (2) Diğer sosyal bilimler açısından kamuoyu tanımı

Doç. Dr. Orhan GÖKÇE

Selçuk Üniversitesi İİBF Öğretim Üyesi

Politika bilimciler açısından kamuoyu, devletin üç organının (Yasama, Yürütme, Yargı) davranışını belirleyen ya da kanaat önderleri tarafından belirlenen ve oluşturulan norm olarak açıklanmaktadır. Buna karşın diğer sosyal bilimlerin kamuoyu anlayışı, bireyin kendisinden hareket ederek kanaatini ve davranışını ailesini, çalışma grubunu, içinde yaşadığı grup ve de bütün toplumu kapsayan sosyal grubun kanaat ve davranışı ile ilişkilendirilmektedir(2).

Dolayısıyla kamuoyu kavramı, kişisel ve siyasi açıdan olmak üzere iki değişik şekilde açıklanmaya çalışılmakta ya da kullanılmaktadır.

Bireyin çevresinden etkilendiği, ait olduğu grup tarafından biçimlendirildiği ve şekillendirildiği şüphe götürmeyen bir gerçektir(3). Grup içindeki bireyi gruba hakim olan kanaat şekillendirip yönlendirmektedir. Bu açıdan bakıldığında "Suskunluk Sarmalı" kuramının varsayımı oldukça açıklayıcı gözükmektedir. Suskunluk Sarmalı kuramına göre, birey içinde bulunduğu sosyal çevresinden dışlanma korkusuyla çevresine hakim olan kanaatleri ve davranış şekillerini benimsemekte ve bunu kamuda açıklamaktadır(4).

Bizce konu bu yönü ile ele alındığında, kamuoyu kavramı yerine sosyal kontrol kavramının kullanılması çok daha uygundur. Başka bir ifadeyle, kamuoyu kavramı tam anlamıyla açıklayıcı olamamaktadır. Tanımla şekli de bunun açık bir göstergesidir.

Ayrıca kamuoyunu, bu kavramı oluşturan kamu ve oy öğelerinin ayrı ayrı incelenerek bir tanımına ulaşma girişimi de eleştirilmektedir(5).

Aynı şekilde, kamuoyunu yönetenler ile yönetilenler arasındaki ilişkiye indirgemek de sakıncalıdır. Her ne kadar kamuoyunun yönetenlerle ilişkili olan genel bir sosyal olgu olarak görülmesi gerekirse de, klasik açıklama tarzı yetersiz kalmaktadır. Habermas'ın bu konudaki analizinden hareketle, kamuoyunun klasik anlayışının temelinde şu özellikleri gösteren belli bir sosyal farklılaşmanın yattığı söylenebilir. Kanaat oluşturan sistemler, insanları insan olarak karşılaştıkları ve birbirlerini kabullendikleri küçük, tartışan gruplarıdır(6). Grupların iç düzeninde çatışmadan ziyade iş birliği önemlidir. Yani başkalarının, (fikirlere karşı olunan kişilerin) konsensüsünü kazanma çabası ön plandadır. Bu tabii ki küçük sistemlerde mümkündür. Dost-düşman ayrımının oryantasyon kolaylığı yerine ahengin kurumsallaşması geçmektedir. Bu iç düzenleme bu tür sistemlerin toplumsal durumu olarak kendine has bir farklılaşma ve bölünme

kombinasyonuna uygun düşmektedir. Bu gruplar farklılaşmışlardır, çünkü bu sisteme katılanlar kendilerine has rollere göre davranmamaktadırlar; bunu insanlığın insan olarak karşılaması terimi de açıkça göstermektedir. Bu gruplar birbirleriyle ilişkili olarak bölünmüşlerdir. Çünkü bunlar kendi fonksiyonlarına göre değil de, birbirinin aynısı olarak oluşmuşlardır. Bu özellik "genelin" konu ve böylece sorun olarak oluşmasına neden olmaktadır. Tartışan grupların küçük ve benzer olması ve siyasi, ekonomik etkilerin tartışma üzerine etkilerinin pek fazla olmayışı bu gruplarda oluşan kanaatlerinin genel kanaat olarak şart koşulmasını mümkün kılmaktaydı. Böylece kişiden genel idrake ve dolayısıyla kişiden genel iradeye sorunsuz bir geçişin olduğu yönünde kanaatler doğmuştur. Bu tür kanaatlerin kitle iletişim araçları ile yansıtılmaları da bunu tasdikler nitelikte olmuştur. Bunun neticesinde tartışılanlar kendilerini fonksiyonel farklılaşan toplumdaki soyutlayarak kendilerini toplum olarak görmeye başlamışlardır(7). Bu tür idrak anlayışı ve böylece kamuoyunun iktidarı değiştirebilen eleştirel kontrol inancının artık geçerli olmadığını toplumsal gelişme açıkça göstermektedir. Toplumsal gelişme daha derin bir fonksiyonel farklılaşmayı ve alt sistemlerinin oluşması yönünde olup, bu farklılaşmadan kendini soyutlayan grupların kendilerini toplum olarak ilan etmeleri artık mümkün gözükmemektedir. Fonksiyonel farklılaşma, sistemlerin birbirinden soyutlanmasına, norm beklentilerinin ve arzu tasarruflarının daha fazla üretilmesine ve böylece tüm kalıntıları seçme zorunluluğuna götürmektedir. Farklılaşma ve seçme tarzı kurumsallaşma ile mümkün olmaktadır. Yani farklılaşma ve seçme tarzı karar verme süreçleri ile uyum sağlayan ve kendi yapılarını oluşturan sistemler sayesinde gerçekleşmektedir. Dolayısıyla bunlar genel iradeyi temsil yeteneğini kaybetmemektedirler. Toplum da bu sayede, yani yapısal olarak basitleşmemekte ve teknik sayesinde belirlenmemekte, aksine bütün sistemlerin karmaşıklıklarıyla zorlanan ve sadece olayları değil, başkalarının uyumlarına uyum sağlamak zorunda kalan savaş meydanına benzemektedir.

Kısacası, kamuoyu kuramı yeniden gözden geçirmek zorundadır(8). Kamuoyunun sorunu, kendisiyle ilişkilendirilen sistem sorununun yeterince açıklanmamasından kaynaklanmaktadır. Sorunun çözümü ise bizce siyasi iletişim süreci ile ilişkilidir.

Bunun geçici de olsa doğru olduğunu varsayarsak, o zaman kamuoyu ile iletişim sürecinin ilişkilerinin yeniden yorumlanması gerekmektedir.

III. İletişim, Siyasi İletişim ve Kamuoyu

Hareket noktamızı, kamuoyunun siyasi değeri olan bir netice değil, özellikle kamusal iletişimin konu yapısı olduğu varsayımı oluşturmaktadır. Başka bir ifadeyle, kamuoyu etki-tepki prensibine göre etkilenmiş ve etkilenmeye devam eden etki değil, fonksiyonel anlamda seçme kriteri olarak değerlendirilmektedir.

Bu bağlamda kamuoyu iletişim ve siyasi iletişim ile yakından ilişkili olarak karşımıza çıkmaktadır.

İletişimi, sembolik olarak anlamların ortak paylaşılması olarak tanımladığımız zaman(9), iletişimin odak noktasını "anlam" kavramı oluşturmaktadır. İnsanların bir arada yaşamaları ancak ortak yorumlanan ve anlaşılan, beklenebilir bir düzen gösteren, iletişim ve eylemler için yeterli bağlantı noktaları sunan, ortak tecrübeleri bulunduğu bir yaşam dünyasında mümkündür(10).

Ortak tecrübeler, bireylerin belli bir durumda neyin mümkün olduğu ve neyin mümkün olmadığı hakkındaki beklentilerini şekillendirmekte, başka bir ifadeyle, karşılıklı beklenebilirliğin çerçevesini oluşturmaktadır.

Az önce bahsedilen "anlam" kavramı içeriğini de buradan almaktadır. Dolayısıyla anlam, bağlantı imkanları, yani neyin ne ile birlikte düşünülebileceğini ifade etmekte ve yapısal bir statü kazanmaktadır.

Bu bağlamda anlam iletişim üzerinden oluşmakta ve sosyal yaşamı düzenlemektedir. Dolayısıyla iletişimin, anlamın evrenin karmaşıklığının en aza indirgenmesini sağladığı ve düzenlediği, yani neyin beklenebileceğine önceden işaret eden, yüksek derecede bir seçme süreci olduğunu söyleyebiliriz. Ancak seçme, mevcut repertuarlardan (bilgi deposundan) herhangi bir şeyi seçme ya da onu değil de, başka bir şeyi seçme ya da onu değil de, başka bir şeyi almayı ifade etmemektedir. Aksine, seçme süreci karşılıklı etkileşim şeklinde gerçekleştirilen her iletişimin temelini oluşturan konular dahilinde söylenen ile söylenmeyeni bir arada düşünmeyi ifade etmektedir(11).

Bilindiği gibi, iletişim konular üzerinden gerçekleşmektedir. Bir iletişim sürecinin, ortak konuların varlığını şart koşmadan başlaması mümkün değildir. Konular karşılıklı aynı anlama

atıfta bulunmayı sağlarken, aynı zamanda karşılıklı olarak hedeften sapmayı da engellemektedir.

Bunu Luhmann'ın konu ve kanaat ayrımı da açıkça ortaya koymaktadır.

"Konular üzerinde konuşulabilen ve bunlar hakkında aynı ya da değişik kanaatlere sahip olunabilen anlamlı, az veya çok belirsiz ve gelişmeye açık anlam kompleksleri olarak tanımlayabiliriz. Hava durumu, komşunun yeni otomobili, enflasyon, fiyatların artışı, terör vb. Bu türlü konular, karşılıklı etkileşim olarak gerçekleştirilen her iletişimin yapısal yönünü oluşturmaktadır. Konular karşılıklı olarak aynı anlama yönelmeyi sağlamakta ve karşılıklı olarak farklı şeylerden söz etmeyi engellemektedirler (...). Böylece iletişim ortak bir dilin ötesinde anlam tespitinin iki değişik boyutun daha gerekli kılmasıdır. Bunlar bir konunun seçimi ve bu konu üzerine kanaatlerin açıklanması hususlarıdır. Ancak bu ayrım çerçevesinde mutabık olan ve mutabık olmayan kanaatler ayrımı oluşabilir"(12).

Genel olarak konu ile kanaatimiz belirlenmez. Struck, bir ve aynı konuda tamamiyle farklı kanaatlerin öne sürüldüğü durumlar için bir çok örnek vermektedir(13). Ancak buna rağmen bazı koşullarda konu ve kanaatin bütünleşmesi ve özdeşleşmesi ile söz konusu olabilir. Böyle durumlarda iletişimden ziyade manipülasyon söz konusudur. Manipülasyon ise konu ile kanaat arasında bir ayrımı şart koşmamaktadır. Luhmann'a göre, "Konunun kurumsallaşması sonucunda kanaatler moral (ahlak) ile öyle bütünleşmektedir ki bir moralin ifadesi aynı zamanda bu moralin kabullenmesi zorunluluğunu da beraberinde getirmektedir. Böyle bir durum ile karşı karşıya kalan kişi, kendisini öyle bir rol beklentisi içinde bulmaktadır ki, kendi kişiliği ile belli kanaatlerin bütünleşmesi söz konusudur. Aynı zamanda öyle durumlar oluşmaktadır ki, bireyin kendi kişiliğini zedeleme gücüne sahip, kapsamlı algılama gücünü engelleyen ve rahatını bozabilecek bir başkasının moral angajmanı ile karşı karşıyadır"(14).

Bu bağlamda her hangi bir grupta sadece ve sadece bir kanaat kabul görülebilir. Bir konunun sadece ve sadece bir kanaat ile bütünleşmesi ise ancak sorgusuz bir temel konsensüsün uygun olduğu kurumsallaşma sürecinin sonucudur. Böyle ortamlarda bir konuya atıftan bulunmak (kanaatlere) dayanma anlamına gelmektedir.

Bazı toplumlarda iletişimin moralleştirilmesi söz konusu ve toplumun bu şekilde bütünlüşmesi mümkündür. Ancak buna daha çok az gelişmiş, farklılaşmanın söz konusu olmadığı toplumlarda rastlanır. Gelişmiş ve böylece alt sistemlere ayrılmış toplumlarda ise entegrasyon ortak bir moral ile mümkün değildir. Dolayısıyla bir iletişim moral ile bağdaştırılması, iletişimin cevapsız bırakılması için bir araç olmaktadır.

Buraya kadar söylenenleri özetlemek istersek; karmaşıklaşan sosyal olaylar ve olgular ancak karmaşık iletişim süreçlerinde işlenebilirler. Konu ile kanaat arasındaki ayırım, karmaşıklık için bu işlenebilirlik potansiyelini artırmaktadır. Bu ayran yapılmaksızın iletişim etkileşim olarak gerçekleştirilemediği gibi, karmaşıklığın bireyler açısından anlamlı bir şekilde (mümkün olan ile mümkün olmayanın anlam bağlantısı) aza indirgenmesi de sağlanamaz.

Bu husus siyaset için de geçerlidir. Siyasi alanda da başka türlü iletişimin gerçekleşmesi mümkün değildir.

Siyasi iletişim ise siyasetin kendisi gibi kapsamlıdır. Nasıl siyasetin anlam ve kapsamı açısından sınırını belirlemek güç ise, aynı şekilde siyasi iletişimin anlam ve kapsamını da belirlemek güçtür. Buna rağmen siyasi iletişimi sosyal iletişimden ayıran tek nokta olarak siyasiler ile seçmeler arasında gerçekleşmesini belirtebiliriz. Ancak siyasi iletişimi sadece siyasiler-seçmen ilişkisi belirlememektedir, Siyasi iletişim bunun ötesinde mesajların nasıl iletilmesi gerektiği ve seçmenlere nasıl ulaşılabileceği sorusunu da kapsamaktadır. Dolayısıyla iletişim ile siyaset iç içe girmiş durumdadır(15). Modern demokrasilerde iletişim stratejileri olmaksızın siyasi stratejileri düşünmek mümkün değildir.

Artık siyasi iletişim siyasi karar eyleminin önemli bir unsura haline gelmiştir. Politikacılar, sürekli kendi ya da siyasi partisinin politikası için seçimlerde oy çoğunluğunu kazanabilme yeteneğine sahip olduğunu ispat etme baskısı altındadır.

Siyasiler sürekli seçmen oyu için rekabet halindedirler. Bu rekabetin adını ne koyarsak koyalım, sonuçta siyasetçiler ve siyasi partiler seçmenleri ile nasıl bir iletişim kuracakları sorusu ile karşı karşıyadırlar. Bu amaçla siyasiler ve siyasi partiler kendilerine özgü konularını ve bu konular hakkında kanaatlerini içeren bir seçim stratejileri geliştirmek zorundadırlar. Dolayısıyla siyasi iletişimde, yani seçmen ile iletişimde de konular oldukça önemli bir konuma sahiptirler.

Konular somut iletişim durumlarında beklentilerin sürekli faaliyete geçirilmesi için kural görevi görmekteler ve böylece kanaat oluşumunu yönlendirmektedirler. Bu nedenle kamuoyu(16) kavramı çerçevesinde ele alınıp incelenen siyasi iletişimin yönlendirici fonksiyonu kanaatlerin kendisinden değil, özellikle siyasi iletişimin konularından oluşmaktadır.

Buradan hareketle, kamuoyunun çelişkili olmasına rağmen klasik sorunu olan etki etme gücü de açıklanabilir. Kamuoyunun fonksiyonunu kanaatlerin şeklinden genel ve tartışabilirliği, anlamlı ve uzlaşmacı güce sahip oluşu, kamusal savunabilirliği vb. değil de, özellikle siyasi iletişimin konularının şeklinden, yani iletişim sürecinin yapısı olarak uygun olmasından belirlenebilir. Bu fonksiyon ise, kanaatlerin doğrultusunda değil, özellikle zihinleri meşgul eden, konulara yapı kazandırıcı etkisinin belirsizliğinden kaynaklanmaktadır. Bu nedenle sorun bireysel kanaatlerin genelleştirilmesi, herkesçe kabul edilebilir şekle getirilmesi değil, özellikle siyasi iletişim sürecinin konusunun toplumun ve siyasi sistemin söz konusu karar ihtiyacına uyarlanabilmesidir(17).

Dikkatin kanaatlerden, kanaat oluşumunu düzenleyen konular üzerine çekilmesi, yeni araştırma sorularına da imkan tanınması açısından önem arz etmektedir.

Bakış açısı, kamuoyu ile ilgili araştırmaları, karmaşık yapısı içerisinde başlıca bağımsız değişken olarak gören siyasi sistemi ilişkilendirmeye imkan tanımaktadır. Siyasi sistemin karmaşıklığı, yani bu sistemde mümkün olabilecek davranış ve eylem imkanlarının sayısı ve çeşitliliği, kendi konu kapasitesi ile, bir başka deyişle, kendi iletişim sürecinin konusal yapısıyla yakından ilintilidir. Karmaşıklık konu kapasitesini etkilediği gibi, konu kapasitesi de karmaşıklığı etkilemektedir(18).

Klasik kamuoyu yaklaşımı bu kavramın bir çok boyutunu kapsamamaktadır. Örneğin konu ile kanaatin nesnel ve taktik ayırımı, konuların zaman içerisinde hareketliliği, konuların sosyal kurumlaşma şekilleri siyasi sistemin karmaşıklık derecesine bağlı olarak değişmektedir. Aşağıda bu konulara değinilecektir.

IV. Konu Fonksiyonu ve Kariyeri

Zaman oldukça az olduğu ve buna paralel olarak dikkat de oldukça sınırlı olduğu için, farklılaşmış sistemler kendilerini ilgilendiren konuları algılamak ve işlemek için belli yöntemler geliştirilmektedir. Bu yöntemleri Luhmann, "dikkat

kuralları (attention rules)" olarak nitelendirmektedir. Bunun yanı sıra bu kurallardan farklı olarak bir de kararların verilmesini ve kararların doğru olarak nitelendirilmesini sağlayan "karar kurallarından (decision rules)" söz etmektedir (19).

Seçim süzgeci görevi gören bu dikkat kurallarını aştıktan sonra ancak rasyonel karar verme aşamasına gelinir. Dikkat çeken konular ile karar verilen konuların aynı olması gerekmez. Dolayısıyla bir sistemde dikkat dağılım süreci karar verme sürecinden ayrılmaktadır. Bu ayırımı kendi fonksiyonunu yerine getirmesi isteniyorsa, o zaman farklı kriterlere göre değerlendirmeleri gerekir.

Bu ayırımı yukarıdaki konu ve kanaat ayırımına uyguladığımız takdirde, dikkat kurallarının siyasi konuların oluşumunu, karar kurallarının ise kanaat oluşumunu yönlendirdiğini söyleyebiliriz.

Bu bağlamda konuların doğrudan kanaatlerin içeriğinin tespitini değil de, her şeyden önce ve özellikle dikkatin yakalanmasını ya da yönlendirilmesini sağlamaktadır. Konular, siyasi iletişim sürecinde neyin kabul göreceğini ve cevap beklenebilirliğini göstermektedir. Ancak bunlarla ilişkili olarak hangi kanaatlerin savunabileceği, hangilerin doğru olduğu ve hangilerin gündemde kalabileceği sorusu henüz açıktır. Dolayısıyla dikkat uyandırabilme belli bir kanaate ve karara bağlanma anlamına gelmemektedir. Dikkati çekebilme konunun oluşması ve sonuçta karar sürecini etkileyebilmesi için gerekli olan ilk aşamadır(20). Ayrıca bunun karşıtı olarak bir kanaat doğru ve anlamlı olduğu için siyasi iletişim sürecinin konusu olamaz. Bunlar her şeyden önce başka kriterlere göre oluşturulmuş olan dikkat kurallarını aşmaları gerekir. Bu seçme süzgeci iletişim sürecinden önce gelmektedir. Buradan da şöyle bir sonuç çıkartabiliriz. Kamuoyuna dayanan bir siyasi sistemde, karar kurallarından daha çok dikkat kuralları büyük bir bütünleştirici güce sahip olmaktadır.

Özet olarak söylemek gerekirse; konuların ve kanaatlerin ayırımı şeklinde siyasi sistemin yönlendirilmesi açısından önemli olması, bu kavramın ne kadar karmaşık olduğunun da bir ifadesidir. Bu karmaşıklık siyasi sistemin sistem olarak diğer sistemlerden farklılaşmasının bir sonucudur. Bu türlü farklılaşma ve alt sistemlerin kendi içerisinde karmaşıklığının artması sonucu alt sistemde yapısal değişime de ihtiyaç artmaktadır. Başka bir ifadeyle, siyasi iletişim sürecinde konular

hareket halinde ve değişkendir. Kısacası; siyasi iletişimin konularının farklı kanaatler ve farklı kararlar için açık olması gerektiği gibi, ihtiyaca göre değiştirilebilmelidirler. Tabii ki bu değişim belli bir düzen içerisinde gerçekleşmektedir. Çünkü siyasi konularında belli bir özgeçmişleri vardır; bunlarında sosyal yaşam gibi belli bir hayat seyri vardır.

Demek ki, siyasi konular da önce belli bir doğum süreci yaşamaktadırlar. Bir konunun siyasi bir konu haline gelebilmesinde, yani konunun konu olarak dikkat çekmesinde ise genelde şu faktörler etkin rol oynamaktadır. Hatta bu faktörler bir siyasi sistemin dikkat kuralları olarak da nitelendirilebilirler. Bu kuralları şu şekilde nitelendirebiliriz(21).

1-Bazı Değerlerin Öncelikli ve Önemli Olması:

Toplum tarafından önemli görülen bazı değerlere saldırı, ya da bunların zedelenme tehlikesiyle karşı karşıya gelmeleri kendiliğinden siyasi bir konu oluşturmaktadır. Örneğin, adalet mekanizmasının bağımsızlığına saldırı, toplumsal barış ve huzura saldırı (Süper Turnike sunucusunun bir ifadesinin sonuçları bunun en güzel örneğidir), siyasi skandalların ahlaki boyutları vb. durumlar burada örnek olarak gösterilebilir. Değerler programlar çerçevesinde sadece karar kuralları olarak değil de, bunun ötesinde başka bir kontekste dikkatin uyandırılması kuralı görevini görmektedirler. Bu hususu, meclisin belli takvimine karşı konuların özellikle ele alınıp incelenmesi örneğinde görebiliriz.

2- Kriz ve Kriz Semptomları:

Kriz beklenmeyen (konu olarak hazırlanmamış) sadece belli değerlerin değil, özellikle tüm sistemi tehdit eden unsurlardır. Bunlar bir çok değer fonksiyonunu belirsiz ve zaman baskısı altında tehdit ettikleri için dikkati üzerinde yoğunlaştırma gücüne sahiptirler. Bu nedenle de bunların bütünleştirici güçleri vardır. Örnek olarak, savaşlar, çatışmalar, enflasyon, bir yürütme ya da yargı mensubunun rüşvet olayına karışması, terör olayları verilebilir.

3- İletişimin Kaynağının Statüsü:

Siyasi liderler veya toplumca tanınmış kişilerin eylemleri daha kolay dikkat bulmaktadır. Çünkü siyasi olaylar genelde elitlerin kişilikleri ile bağdaştırılarak işlenmektedir. Bu nedenle olaylarda

kaynağın statüsü, siyasiler ya da toplumca kabul görmüş- kişiler ise medyanın dikkat kurallarını aşmaları daha da kolay olmaktadır. Ancak hemen şunu hatırlatalım ki, bunların kendi kanaatlerinin kabul göreceği anlamına gelmemektedir.

4-Siyasi Başarı Semptomları:

Siyasetin Karmaşık olması nedeniyle somut başarının çoğu zaman uzun sürmesi ve yeterli bilgiye sahip olunmaması nedeniyle bir kişiliğin ya da bir konunun ifadesi, belli bir konunun oluşmasında etkin rol oynamaktadır.

5-Olayın Yeniliği:

Sürekli aynı şekilde süregelen hususlar pek dikkat çekmemektedirler. Buna karşın değişik olan şeyler her zaman göze batmakta ve dikkati çekebilmektedirler. Örneğin, Ana Muhalefet Partisi liderinin uzun zamandan beri erken seçim istemesi o kadar alışılabilir bir husustur ki, artık kimse bunu siyasi bir konu olarak algılamamaktadır. Ancak mesela Cumhurbaşkanının darbe ile ilgili bir açıklaması kolaylıkla dikkatleri çekmiştir.

6-Olayın Önemi:

Olaylar bir toplumun büyük bir kısmını yakından ilgilendiriyorlar iseler, bunların dikkati çekmeleri daha kolay olmaktadır. Çünkü bu tür olayların sonuçları bir toplumun geleceğini yakından ilgilendirmektedirler. Bu ve buna benzer hususlar bir konunun doğum sürecinde önemli rol oynamaktadırlar. Bu süzgeç fonksiyonu gören kuralları bazı konular yeterince güç toplamadıkları için aşamamakta ve böylece kaybolup gitmektedirler; bazıları ise bu süzgeci aşmaktadırlar.

7-Sürpriz:

Eğer beklenmeyen olaylar ya da gelişmeler söz konusu ise bunların da dikkatleri çekmeleri kolay olmaktadır. Çünkü bu tür olayların gelişmesi de önceden kestirilememektedir. Konu dikkat kurallarını aşarak gündemde kalmayı başardı mı, o Zaman bu konu iletişim sürecinin yapısı fonksiyonunu üstlenmektedir. Böylece kamuoyunun da bir parçası olmaktadır. Sadece konunun kendisi değil, artık konu hakkında kanaatler ve kararlar da ön plandadır. Dolayısıyla konunun destekçisi çoğalmaktadır. Konuyu dile getirmek riziko taşımamaktadır(22). Çünkü konu önemli sayılacak herkesin ağzındadır. Bu aşamada konu kariyerinin en son basamağına ulaşmış demektir. Bu konunun karşıtlarına artık geciktirme taktikleri uygulama, zaman kazanma, kısmi kabul, eleştiri gibi rolleri üstlenmekten başka yol ve yöntem kalmamaktadır.

Kariyerin doruk noktasına ulaşan konular çözüm beklemektedir. Siyasi sistemde bir çok konu aynı anda işleyemeyeceği için, yeni konulara yer açabilmek için, konuları sonuçlandırmak zorundadır. Bu sonuçlandırma çoğu zaman o kadar süratli yapılmaktadır ki, konu ne tem ne de uygun biçimde incelenmektedir

Konu, sorunu çözüme kavuşturamadı mı bu durumda konu yeniden aynı aşamalardan geçmek suretiyle yeniden oluşturulmak zorundadır,

Sonuç olarak şunu söyleyebiliriz ki, kamuoyu siyasi sistemi yönlendirme fonksiyonunu üstlenmekle birlikte, egemenlik sürme ve kanaat oluşumunu tamamiyle belirlenememekte, ancak mümkün olan imkanların sınırını çizmekte, beklenebilirliğin beklentisini belirlemektedir. Dolayısıyla siyasi iletişim sürecinde karşımızdakinin anlayış ve kabulüne yönelik her rol kamuoyunun konu yapısına uygun düşmelidir.

Her ne kadar burada kamu kavramı siyasi konuların kariyerleri ile eşdeğer görülmüş ise de, aşağıda buna açıklık getirmek için kamuoyunun önemli ögesi olan kamu kavramı üzerine tekrar yönelmek istiyoruz.

V. Kamu Kavramı

Buraya kadar ki tartışmamızda "kamu" kavramı üzerinde hemen hemen hiç durulmadı. Oysa ki kamuoyu kavramının fonksiyonunun doyurucu bir şekilde açıklanabilmesi "kamu" ögesinin anlam ve kapsamının açıklığa kavuşturulmasını gerekli kılmaktadır.

Mevcut tanımları bir değerlendirmeye tabi tutarsak, genelde kamu kavramının şu anlamlarda kullanıldığını görürüz. Bir yandan kamu terimi ile, herkese toplumun bütün kesimine açık olan, genel olarak bilinen ve herkes tarafından kullanılabilen (mitingler vb.) anlamında, öte yandan devlete ait (örneğin, kamu binaları ve kamu gücü) anlamında kullanıldığını görürüz(23). Buna karşın sosyologlar ve siyaset bilimciler, kamu terimini genel olarak, belli sorun ve olaylar üzerinde kollektif tutumlara ya da kanaatlere sahip mesafeli-temaslı grup anlamında kullanmaktadırlar(24). Bu bağlamda kamu terimi, toplumun en yakın alt sisteminden kaynaklanan rol beklentilerinin nötrleştirilmesi ve serbestleştirilmesine işaret etmektedir.

Bu görüşlerden hareketle yukarıdaki düşüncelerimizi de dikkate alarak -kamu terimini siyasi sistemin kamusal stüasyonların nötrleşme fonksiyonlarının yerine getirebileceği, yani iletişimlerin ne toplumun siyasi olmayan alt sistemlerince (örneğin aile, araştırma grupları,

bankalar, kültürler) ne de siyasi sistem ait alt sistemlerin özelliklerince (örneğin, menfaat ve baskı grupları, siyasi partiler vb.) yapılandırıldığı, özellikle kamuoyunun konuları tarafından oluşturulan stüasyonlar olarak nitelendirebiliriz(25).

Bu bağlamda, kamunun oluşumu ile çözümlenmesi gereken sorun oldukça zor olarak karşımıza çıkmaktadır. Sorunun belli bir stüasyon sayesinde çözümlenmesi söz konusu değildir. Çünkü rol beklentilerinin nötrleştirilmesi, kitlelerin bir araya getirilmesi ve bir arada tutulması, bir çok kimsenin tesadüfi olarak bir yerde bulunması ya da bunların temsilcilerinin katılımıyla sağlanması mümkün değildir. Bu türlü stüasyon değişiklikleri, eğer bunlar kurumsal olarak hazırlanmamış iseler, söz konusu öten iletişimlerin herkese açık stüasyonlardan kendilerini çekmelerine neden olmaktadır. Bu nedenle esas sorun yine siyasi iletişim sürecinin konu yapısı ile ilişkilidir. Dolayısıyla "kamu" tamamıyla, siyasi iletişim konularının kurumsallaştırılması sorunudur(26). Bu nedenledir ki kamuoyunun fonksiyonu açısından tüm siyasi iletişimlerin erişemediği "kamu" belirleyici değil, özellikle kamusal olmayan siyasi iletişimlerin kurumsallaşmış konularla yapılandırılmış bütün kesim belirleyicidir.

Konuların kurumsallaşması ile, bu konulara iletişim stüasyonlarında atıfta bulunulacağına varsayımını ifade etmektedir. Bu varsayımı kabullendiğimizde, kamu kavramını konuların kabullenebileceğinin beklentisi olarak tammlayabiliriz(27).

Şüphesiz kurumsallaşmış konuların sosyal yaşamda iletişim imkanı açtıkları ve iletişim kurmayı kolaylaştırdığı bir gerçektir. Örneğin, hava, çocuk yetiştirme, futbol, tatil, vergi, hayat pahalılığı, trafik vb. kurumsallaşmış konulardır ve bu konular, karşımızdaki hakkında pek fazla bilgiye sahip olunmadan da, iletişim imkanları yaratmaktadır. Ancak konunun kurumsallaşmasının iletişimsel ilişkilere götürdüğü yönündeki fonksiyonunu da etkisi açısından özellikle siyasi sistemde pek fazla büyütmemek gerekir. Siyasi etkin olan kişilerin, zamanı ve ilgileri o kadar kısıtlıdır ki, bir konunun kamusal nitelik taşıması, yani kurumsallaşmış olması her zaman iletişimin oluşması için yeterli değildir.

Ancak bizim siyasi sistemimizde bu sorun oldukça basit bir şekilde çözümlenmektedir. Bu ise, söz konusu kişilerin karşılıklı olarak statülerini bilmeleridir. Öyle ki, genelde telefon açan ve

açılanların kimin telefon açtığını bilmeleri böyle bir durumda iletişimin oluşmasını kolaylaştırmaktadır. Dolayısıyla siyasi iletişim kişisel ilişkileri ve böylece statü tanımlarını gerekli kılmaktadır. Bu açıdan genelde, konuların kabullenilebileceğinin beklentisine karşı koymak oldukça zordur. Çünkü bu beklentiye karşı koymak her şeyden önce kanaatler üzerinde uzlaşmadan ziyade, bir konu ile ilgili olarak iletişime karşı gelmek anlamına gelmektedir. Beklentiye karşı gelmek ise, sistem üyeliğinin koparma denemesi olarak algılandığı için, bu husus hiç bir zaman açıkça denenmemektedir.

VI. Kamuoyu ve Kitle İletişim Araçları

Kamuoyu kavramının anlamını ve kapsamını belirledikten sonra, şimdi de kamuoyu ve kitle iletişim araçları arasındaki ilişki sorusuna yönelebiliriz.

Klasik kamuoyu incelemelerinde ve kitle iletişim araçlarının etkilerini açıklamak amacıyla geliştirilen modellerde, kitle iletişim araçları genelde haber verme fonksiyonunu yerine getirirken kamu kavramının bu makalede belirlendiği şekildeki anlamı, kamuoyu ile kitle iletişim araçları arasında görülmemekte ve değerlendirilmektedir. Ancak kamu oyunun oluşmasına katkıda bulunan araçlar olarak çok sıkı bir ilişkinin olabileceğine ve hatta olduğuna işaret etmektedir.

Kamuoyu kavramının anlamını hatırlarsak, kamuoyunda söz konusu olan birinci unsur "konuların kurumsallaşması" ve ikinci unsur "konuların kabullenilebileceğinin beklentisi" dir. Kısacası kamuoyunda "dikkatin kurumsallaşması" söz konusu olmaktadır.

Modern, farklılaşmanın söz konusu olduğu toplumlarda genelde bu fonksiyonu kitle iletişim araçları, gündemi (agenda) belirlemede, bir başka ifadeyle; kitle iletişim araçları kanaatleri ve tutumları değiştirmekten ya da güçlendirmekten ziyade hangi konuların gündeme geleceğini ve böylece hangi konuların tartışmaya açılacağına karar vermektedirler(28). Gündeme gelen konular önceden sözü edilen "dikkat kuralları"nın engelleyici gücünü aşmış ve böylece kurumsallaşma yolunda ilk aşamayı gerçekleştirmiş olmaktadır.

Kitle iletişim araçları sistem olarak diğer sistemlerden pek farklı çalışmamaktadır. Nasıl diğer sistemlerin kendi kendilerine has kodları mevcutsa, aynı şekilde kitle iletişim araçlarının da kendilerine

has işleyiş kuralları, yani kodu vardır. Bu ise "aktüalite"dir. Kitle iletişim araçları gündeme getireceği konulara aktüalite açısından, yani bugün açısından dikkate değer mi, değmez mi açısından yaklaşmaktadır. Aktüalite kodunun boyutları ise, yani bir olay ya da konunun gündeme gelip gelmeyeceğini belirleyen ve yönlendiren kriterler ise, yukarıda sözünü ettiğimiz dikkat kurallarından farklı kurallar

değildir. Bu, norm şeklinde yerleşmiş olan kurallar(29) ile uyum gösteren olay ve konular kitle iletişim araçları tarafından algılanmakta ve gündeme getirilmektedir. Dolayısıyla kamuoyunun yapısını oluşturan konuların yapılandırılmasında, yani kurumsallaşmasında kitle iletişim araçları belirleyici araçtır. Hatta diyebiliriz ki kamuoyunun oluşması kitle iletişim araçlarına bağlı ve ilişkilidir.

DİPNOTLAR

1. Duygu SEZER, **Kamu Oyu ve Dış Politika**, Ankara, Sevinç 1972; Münci KAPANI, **Politika Bilimlerine Giriş**, 3. Baskı. A.Ü. Hukuk Fakültesi Yayınları Ankara 1983; Nermin ABADAN, **Kamuoyu Ders Notları**, Ankara; SBF, BYYO 1973-1974; Alim Şerif ONARAN, **Kamuoyu El Kitabı**, İstanbul, Filiz 1984. Gerhard SCHMIDTCHEN, **Die befragte Natio Über den Einfluss der Meinung-sforschung a die Politic**, Frankfurt-Hamburg, 1958, s.2 Elizabeth Noelle-NEUMANN, **Schweigespirale, Öffentliche Meinung und soziale Haut**, München-Zürich: Piper 1980, s.18
2. Mevcut teoriler bir master tezinde kapsamlı bir şekilde özetlenmektedir. Bkz. M. Nazan ASLANEL, **Kamuoyu ve Kamuoyunun Oluşmasında Kitle İletişim araçlarının Rolü**. Konya 1993, (Yayınlanmamış Tez).
3. Sulhi DÖNMEZER, **Sosyoloji**, 9. Baskı. Ankara, Savaş 1984; Mustafa ERKAL: **Sosyoloji**, İstanbul Çiğdem KAĞITÇIBAŞI, **İnsan ve İnsanlar**, 8. Baskı. İstanbul, Evrim 1988; Amiran KURTKAN, **Genel Sosyoloji**. İstanbul; 1.0. Yayınları 1976; Orhan TÜRKDOĞAN, **Değişme-Kültür ve Sosyal Çözüm**, İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları 1988.
4. Elizabeth Noelle-NEUMANN, **Die Schwei-gespirale. Öffentliche Meinung-Unsere Soziale Haut**. München-Zürich: Piper 1980; Noelle-Neumann'ın görüşleri Gökçe tarafından Türkçe'ye aktarılmıştır. Bkz. Orhan GÖKÇE, **İletişim Bilimine Giriş**. Ankara; Turhan 1993, s.114.
5. "Kamu" ve "Oy" içeriklerinin toplamından hareketle kamuoyu kavramının yeterince açıklanamayacağına Habermann işaret etmektedir. Jürgen HABERMAS: **Strukturwandel der Öffentlichkeit. Untersuc-hüngen zu tiner Kategori der bürgereichen Gesellschaft**. Neuwied 1962, s.278-286
6. HABERMAS, a.g.e., s.76.
7. Niklas LUHMANN: "Öffentliche Meinung". **Politische Planting, Aufsätze zur Soziologie von Politik und Verwaltung**, Opladen, s.11.
8. Hareket noktası olarak Alman Sosyal Bilimci ve Sistem Teorisi'nin geliştirilmesinin babası sayılan Niklas LUHMANN'ın "Kamuoyu" adlı makalesinden hareket etmekteyiz. Bkz; Niklas LUHMANN "Öffentliche Meinung" a.g.e. s.9-33.
9. Bkz.Orhan GÖKÇE, **İletişim Bilimine Giriş**, Ankara 1993, s. 46-48
10. Niklas LUHMANN, "Sinn als Grundbegriff der Soziologie"; Jürgen HABERMAS/ Niklas LUHMANN, **Sozialtechnologie-Was Leistet die Ssystemforschung** Frankfurt/Main, 1971, s.25-100.
11. Bkz. Orhan GÖKÇE, a.g.e., s.47-48.
12. Niklas LUHMANN, "Öffentliche Meinung", s. 13
13. Gerhard STRUCK, "Zur Theorie Juristischer Topik in der Argumentation" Berlin 1977, s.20; Lutz HUTH; "Argumentation zwischen Fachleuten und Laien"; J. KOPPERSCHMIDT-H. SCHANZE, **Argumentation**, München, 1985, s.153-169,
14. Niklas LUHMANN, a.g.m., s. 14
15. Peter RADUNSKİ, **Wahlkampfe. Moderne Wahlkampf führung als politische Kommunikation**. Müchen-Wien 1980, s. 12.
16. Kamuoyu kavramının önemli ögesi olan 'oy' terimi genelde 'kanaat' olarak nitelendirilmektedir. Biz de bu görüşe katılıyoruz. Bkz. M. KAPANI, a.g.e., s.147; N.ABADAN, a.g.e., s. 25; D. SEZER, a.g.e., s.5.
17. Niklas LUHMANN, "Öffentliche Meinung" s.15
18. Niklas LUHMANN, **Ökologische Kommunikation**, 3. Auflage Opladen 1990; Helmut WILKE, **Systemtheorie**. 2 Auflage Stuttgart-New York: Fischer 1987.
19. Niklas LUHMANN; "Öffentliche Meinung", s. 15.
20. Key'in görüşleride bu doğrultuda Bkz. Vladimir O. KEY, Jr., **Public Opinion and American Democracy**, New York 1961, s.14.
21. Bu konuda çok fazla sayıda amprik araştırma mevcut değildir. Bu konuda Winfried SCHULZ ve LUTZ HUTH'un kitle iletişim sisteminde etkin olan dikkat kuralları üzerinde yapmış oldukları araştırmaları doğrudan bu konuyla ilişkili olmasa da burada

- faydanılabilir. Çünkü genelde siyasi sistemin dikkat kuralları ile kitle iletişim sisteminin dikkat kuralları arasında bir paralellik mevcuttur. Bkz. Winfried SCHULZ, **Die Konstruktion van Reaütät in den Nachrichtenmedien**, Freiburg-München 1976; Orhan GÖKÇE; Das Bild der Türken in der deutschen Presse-Gissen 1988; Lutz HUTH, **Themenbehandlung und Programmpräsentation im WDR-Hörfunk**, Linden-Leihgestem 1985; Niklas LUHMANN, "Öffentliche Meinung"; Johan GALTUNG/ Man RUGE, "Structuring und Selecting News", **Journal of Peace Research**, Vol. 2, 1965.
22. Burada Noelle NEUMANN ile bir paralellik söz konusu ise de, temelde farklılık vardır. Noelle-NEUMANN kanaat ve davranış şekillerinden bahsetmektedir. Oysa biz konuyu esas olarak alıyoruz. Bkz. Elizabeth Noelle NEUMANN, **Schweigespirale**; a.g.e., s.218.
23. Jürgen HABERMAS, **Strukturwandendel Öffentlichkeit. Untersuchungen zu einer Kategorie der bürgerlichen GeseDshaft**. 13. Baskı. Darmtadt. Newied: Luchterhand 1982, s.112; Nermin ABADAN; **Kamuoyu Ders Notları** A.Ü. SBF, BYYO, (Teksir), Ankara 1973-1974,
24. Bkz. N. ABADAN, a.g.e., s.24; Münci KAPANİ, **Politika Bilimlerine Giriş**, Ankara Bilgi 1987, s 146; A. Ş. ONARAN, **Kamuoyu El Kitabı**. İstanbul, Filiz 1984, s.28.
25. LUHMANN, **a.g.m.**, s.21.
26. LUHMANN, **a.g.m.**, s.22.
27. LUHMANN, **a.g.m.**, s.22.
28. Bkz. E. Noelle NEUMANN, **a.g.e.**, s.208.
29. Bkz. O. GÖKÇE, **a.g.m.**, s.14, W.SCHULZ, **a.g.m.**, s.16.